

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет педагогічної освіти
Кафедра дошкільної і спеціальної освіти**

**РОЗВИТОК ОПИСОВОГО ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ
НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ ЗАСОБОМ СЮЖЕТНИХ
КАРТИНОК**

Кваліфікаційна робота студента
групи СОМ-24
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 016 «Спеціальна освіта»
Макаренко Єлизавети Валеріївни

Керівник доктор філософії, доцент
кафедри дошкільної і спеціальної освіти
Курєнкова А.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОПИСОВОГО ЗВ'ЯЗКОВОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ІІ РІВНЯ.....	7
1.1. Загальне недорозвинення мовлення як психолого-педагогічна проблема	7
1.2. Особливості розвитку описового зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення ІІ рівня.....	11
Висновок до розділу 1	17
РОЗДІЛ ІІ. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ОПИСОВОГО ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ІІ РІВНЯ ЗА ДОПОМОГОЮ СЕРІЇ СЮЖЕТНИХ КАРТИНОК.....	19
2.1. Компоненти та показники розвитку описового зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІ рівня.....	19
2.2. Апробація серії сюжетних картинок, спрямованих на розвиток описового зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІ рівня	31
2.3. Оцінка динаміки зміни розвитку описового зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІ рівня.....	37
Висновок до розділу 2	45
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ.....	55

ВСТУП

Для ефективного навчання в школі незамінною умовою для формування в дитини мовлення, є досвід спілкування з дорослими та однолітками. Найчастіше діти, які вступають до школи відчувають значні проблеми і не володіють навичками зв'язного мовлення. Особливо дані проблеми помічаються у дітей старшого віку, які мають загальний недорозвиток мовлення.

Розвиток мовлення та мовленнєвого спілкування - одне з основних завдань виховання і навчання дошкільнят. Варто розуміти, що знання мови не обмежуються навичками побудови речення. Для дітей важливо в процесі розвитку мовлення пройти шлях від вимовляння поодиноких слів до складання цілих розповідей, де буде не тільки предметне перерахування, а й опис цього предмета, його характеристики, події, що відбулися з ним. Сама по собі розповідь має містити в собі безліч мовних конструкцій, які, безумовно, мають бути пов'язані між собою і логічно переплітатися у зв'язну послідовність.

Зв'язне мовлення є найвищою формою мовленнєво-мисленнєвої активності, що характеризує рівень інтелектуального та мовного становлення дитини. Описове мовлення посідає особливе значення в системі зв'язного мовлення, оскільки допомагає дітям опанувати вміння створювати детальні, послідовні та логічні розповіді про об'єкти і процеси довкілля. Здатність володіти описовим зв'язним мовленням є ключовою умовою ефективною підготовки дошкільників до шкільного навчання.

Питання формування зв'язного мовлення досліджували А. Богуш, Л. Виготський, К. Крутій, Є. Соботович, В. Тарасун та ін. Особливості описового мовлення у дітей дошкільного віку вивчали О. Ушакова, Е. Короткова, Л. Ефименкова та ін. Особливу увагу вивченню особливостей зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) приділяли вітчизняні науковці: С. Конопляста, І. Марченко, Н. Савінова, Л. Трофименко, М. Шеремет та ін.

Проблема розвитку описового зв'язного мовлення набуває особливої важливості, коли йдеться про дітей із третім рівнем загального недорозвитку мовлення. Суттєві перешкоди в засвоєнні описових мовленнєвих навичок у таких дітей пов'язані з порушеннями ключових елементів мовленнєвої системи – фонетико-фонематичної, лексичної та граматичної складових, а також недостатнім розвитком артикуляційного та смислового аспектів комунікації. Супутні порушення в становленні основних когнітивних функцій створюють додаткові перепони для опанування вміннями описувати предмети, події та явища. Навчальний процес для дітей з мовленнєвими порушеннями має бути спрямований на вироблення здатності продумувати власні описові висловлювання, впевнено адаптуватися до різних комунікативних ситуацій, а також самостійно визначати структуру та зміст опису.

Одним із ефективних засобів розвитку описового зв'язного мовлення дітей дошкільного віку є сюжетні картинки. Можливості використання сюжетних картинок та їх застосування на практиці є одним із активно розроблюваних педагогами та психологами методів у роботі з дітьми дошкільного віку, зокрема з проблемами мовленнєвого розвитку.

В даний час існує чимало досліджень (М. Бойко, Н. Гавриш, В. Галущенко, Т. Піроженко, О. Ушакова та ін.), які розглядають можливості використання наочних засобів для розвитку зв'язного мовлення дітей. Дослідники відзначають, що сюжетні картинки стимулюють мовленнєву активність, розширюють словниковий запас, допомагають правильно будувати описові висловлювання, впливають на розвиток логічного мислення та уваги.

Вплив сюжетних картинок на дітей, які мають відхилення у мовленнєвому розвитку, вивчали Л. Бачерикова, Т. Грабенко, Н. Погосова та ін. Дослідники підкреслюють особливу ефективність використання серій сюжетних картинок для формування описових навичок у дітей із ЗНМ.

Незважаючи на достатній ступінь вивченості проблеми розвитку зв'язного мовлення дошкільників, які мають загальний недорозвиток мовлення, залишається недостатньо розробленим один із аспектів даної проблеми – пошук ефективних шляхів розвитку описового зв'язного мовлення у дітей із недорозвитком мовлення III рівня, зокрема з використанням серій сюжетних картинок. Тому вищесказане підтверджує актуальність обраної теми «Розвиток описового зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня засобом сюжетних картинок».

Мета дослідження – розробити систему логопедичної роботи з розвитку описового зв'язного мовлення старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня з використанням сюжетних картинок.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання дослідження**:

1. Теоретично обґрунтувати проблему розвитку описового зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня.
2. Виявити рівні розвитку описового зв'язного мовлення старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня.
3. Укласти та апробувати серію сюжетних картинок для розвитку описового зв'язного мовлення в дітей шостого року життя із загальним недорозвитком мовлення III рівня.
4. Проаналізувати динаміку розвитку описового зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня.

Об'єкт дослідження – описове зв'язне мовлення старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня.

Предмет дослідження – система логопедичної роботи з розвитку описового зв'язного мовлення старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення III рівня з використанням сюжетних картинок.

У процесі нашого дослідження застосовувалися наступні методи: на теоретичному рівні – вивчення психолого-педагогічних та спеціалізованих джерел, присвячених досліджуваній проблематиці, та їх інтерпретація; на емпіричному рівні – проведення психолого-педагогічного експерименту (діагностичний та підсумковий етапи), проведення розмов із дітьми; для обробки отриманих даних використовувалися методи якісного та кількісного аналізу результатів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання педагогами (вчителями-логопедами, вихователями, методистами дошкільних навчальних закладів) результатів дослідження в роботі з розвитку описового зв'язного мовлення дітей 6-7 років із ЗНМ III рівня. Розроблена система логопедичної роботи з використанням сюжетних картинок може бути впроваджена в практику корекційно-розвиткової роботи спеціальних та інклюзивних груп дошкільних навчальних закладів. Результати дослідження можуть слугувати основою для створення методичних рекомендацій щодо використання сюжетних картинок у логопедичній роботі, розробки дидактичних матеріалів та посібників для фахівців, які працюють з дітьми з мовленнєвими порушеннями. Матеріали дослідження також можуть бути використані в системі підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, зокрема при викладанні дисциплін логопедичного та корекційно-педагогічного циклу.

Експериментальна база дослідження: Комунальний заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №65 Криворізької міської ради.

Апробація результатів роботи: опубліковано 1 тези

Структура роботи: вступ, два розділи, висновки з розділів, загальні висновки, список використаних джерел (39 джерел), додатки. Загальний обсяг роботи – 68 с.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОПИСОВОГО ЗВ'ЯЗКОВОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ

1.1. Загальне недорозвинення мовлення як психолого-педагогічна проблема

Проблема вивчення загального недорозвинення мовлення різного генезу протягом багатьох десятиліть є об'єктом уваги численних дослідників у галузі педагогіки та психології. У логопедії цією проблемою займалися видатні дослідники: В. Бондарчук, О. Винник, О. Гаврилова, Н. Гаврилова, Н. Голуб, Л. Єфіменкова, Н. Пахомова, О. Приходько, Ю. Рібцун, Л. Трофименко, Л. Федорович, С. Шаховська, М. Шеремет та ін.

Для дітей з порушенням мовлення необхідно якомога раніше звернутися до спеціалістів, де їм своєчасно нададуть спеціалізовану комплексну корекційну допомогу. Найбільш сприятливим періодом для надання допомоги дітям із ЗНМ є дошкільний вік.

Концептуальні основи загального недорозвинення мовлення вперше було сформовано за підсумками комплексних наукових розвідок, присвячених різноманітним формам мовленнєвих порушень у дітей дошкільного та шкільного віку. Ці дослідження здійснювалися провідними українськими науковцями та дослідницькими колективами профільних наукових установ протягом 1950-1960-х років.

Загальне недорозвинення мовлення у дітей зі збереженим слухом та інтелектом трактується як специфічна форма мовленнєвої патології, за якої відбувається порушення становлення усіх складових мовленнєвої системи – як фонетичної, так і семантичної [8]. Це явище характерне для найскладніших системних мовленнєвих розладів, зокрема алалії чи дитячої афазії. Водночас у корекційних групах для дітей з таким діагнозом нерідко трапляються випадки

комбінованих порушень, коли дизартрія або ринолалія супроводжуються алалією різного ступеня вираженості – від помірного до легкого [38].

Такий всебічний підхід до оцінки мовленнєвого порушення не лише не суперечить, але й безумовно доповнює і уточнює структуру порушення з точки зору двох класифікацій: клінічної та психолого-педагогічної.

Однак досягнення вітчизняної логопедії з точки зору клінічної типології мовленнєвого порушення є фундаментальними та актуальними в теперішній час. При формуванні теоретичних аспектів мовлення як розділу корекційної освіти, напрямки та форми корекційних дій з корекції мовленнєвих порушень виділяють два провідних принципи: клініко-педагогічний та психолого-педагогічний. При розробці теоретичних аспектів логопедії як розділу корекційної педагогіки, напрямки та форми корекційного впливу для подолання мовленнєвих порушень було сформульовано два класифікаційних підходи: клініко-педагогічний та психолого-педагогічний [9].

У роботах українських дослідників мовленнєві порушення розглядаються з точки зору клінічного підходу. На думку авторів, у групі мовленнєвих розладів є різні форми, які характеризуються різноманітними проявами клінічної симптоматики та неоднорідними порушеннями структури порушення. Відзначаючи існування клінічної класифікації мовленнєвих порушень поряд з педагогічною, дослідники вказують на те, що в ній передбачається врахування того, який з мовленнєвих аналізаторів порушений, в якому відділі та в якій мірі проявляються ці порушення [7; 8;39].

Іншого підходу до розуміння недорозвинення мовлення дотримуються сучасні українські логопеди. Вивчаючи прояви недорозвинення мовлення у дітей, автори відзначають, що порушення усного мовлення можуть бути багатоманітними за проявами, зачіпати різні компоненти мовленнєвої системи. Коли вони охоплюють фонетико-фонематичну та лексико-граматичну системи, можна говорити про загальне недорозвинення мовлення.

Для розмежування мовленнєвих порушень при різних аномаліях розвитку українські дослідники пропонують у кожному випадку виявляти

первинні прояви та симптоми, що становлять пряме або відстрочене їх наслідок. Подібне розуміння загального недорозвинення мовлення розглядалося в роботах провідних українських логопедів. Вони вважали, що порушення всіх компонентів мовленнєвої функціональної системи можна розглядати як загальне недорозвинення мовлення [34].

Сучасні українські науковці визначають загальне недорозвинення мовлення у дітей із нормальним інтелектуальним розвитком як специфічну форму мовленнєвого розладу, за якого відбувається порушення чи відставання у становленні ключових елементів мовленнєвої системи. У наукових працях провідних вітчизняних фахівців з логопедії цей термін застосовується для характеристики подібних мовленнєвих порушень у дітей з різноманітними формами мовленнєвих аномалій, що цілком узгоджується з усталеним розумінням поняття загального недорозвинення мовлення [29].

На сучасному етапі розвитку логопедії проблема оцінки мовленнєвих порушень залишається актуальною. Багато спеціалістів шукають можливості розглядати мовленнєве порушення з урахуванням перетинання двох класифікацій: клініко-педагогічної та психолого-педагогічної. На їх думку, використовувані класифікації розглядають мовленнєві порушення в різних, що доповнюють один одного аспектах.

У низці наукових праць, де аналізується термін «загальне недорозвинення мовлення», висловлюється критичне ставлення як до самої назви, так і до сутності явища, яке вона позначає. Дослідники вказують на недостатню точність цього терміну, пояснюючи це тим, що він:

- не відбиває природу та патогенез мовленнєвого порушення;
- не дає уявлення про взаємозв'язок порушення імпресивного та експресивного мовлення;
- не розкриває основні механізми порушень оволодіння компонентами мови;
- не дозволяє в повній мірі охарактеризувати центральні або ядерні симптоми мовленнєвого недорозвинення;

- оцінка рівнів мовленнєвого розвитку достатньо умовна;
- не зовсім повно розкриває взаємозв'язок первинних і вторинних порушень у структурі порушення [8].

Попри критичні зауваження, концепція «загального недорозвинення мовлення», розроблена провідними українськими науковцями, залишається актуальною й донині без суттєвих модифікацій. Завдання логопеда полягає у формуванні у дитини вміння грамотно розпочинати виклад на визначену тематику та представляти матеріал яскраво, захоплююче й логічно структуровано. Проте саме потреба у логічній структурованості викладу часто стає проблемою для дітей з ЗНМ: вони нечітко розрізняють смислові зв'язки між фрагментами розповіді, не здатні концентруватися на ключових моментах, що призводить до порушення логічної послідовності смислових елементів. У корекційній роботі важливо досягти того, щоб дитяча розповідь була доступною для розуміння, тобто всі її компоненти мали чітку взаємопов'язаність та взаємозалежність. Необхідною передумовою розвитку зв'язного мовлення є систематична робота над словниковим запасом та граматичними структурами, адже типовими вадами дитячих розповідей є короткі прості речення без сполучників, які нерідко залишаються незавершеними, повторення ідентичних слів, фрагментів речень і навіть цілих конструкцій [19].

Вихователь працює над вдосконаленням усіх аспектів дитячого мовлення – лексики, граматики, фонетики. При цьому виконання дошкільником завдань на складання розповідей прискорює процес засвоєння мовних засобів. Дитина, чиї розповіді викликають зацікавленість та уважне слухання з боку оточуючих, починає відчувати необхідність висловлюватися більш точно й зрозуміло; намагається забезпечити чіткість, виразність та достатню гучність свого мовлення. Вона стає більш сприйнятливою до підтримки дорослого, коли той у потрібний момент підказує необхідні слова чи допомагає розпочати розповідь, здійснити перехід від одного фрагменту до наступного тощо.

Перед вихователем «Програма» (Л. Трофименко) висуває такі цілі:

- формувати в дітей уміння послідовно описувати те, що вони спостерігали та слухали;
- вчити адекватно передавати в мовленні те, що було сприйнято;
- формувати навички викладати думки поетапно, з належною детальністю та завершеністю, не збиваючись з основної теми;
- привчати малят висловлюватися не квапливо;
- сприяти в доборі відповідних слів і словосполучень;
- стимулювати застосування конкретних найменувань об'єктів, процесів, ознак;
- удосконалювати образну мову, навчати викладати матеріал цікаво та емоційно [34].

У дошкільному віці діти тільки ще починають оволодівати монологічним мовленням. Тому вони потребують своєчасної допомоги з боку дорослих.

1.2. Особливості розвитку описового зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня

Розвиток описового зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня представляє складний процес, що характеризується специфічними порушеннями та особливостями, які суттєво відрізняють цю категорію дітей від їхніх однолітків із нормотиповим мовленнєвим розвитком. Дослідження цієї проблематики в сучасній логопедії набуває особливої актуальності, оскільки описове зв'язне мовлення є важливим компонентом комунікативної компетенції та основою для подальшого навчання дитини в школі.

Третій рівень розвитку мовлення, за визначенням Р. Левіної, характеризується тим, що повсякденне мовлення дітей більш-менш розвинуте, відсутні лексико-граматичні відхилення та грубі фонетичні порушення, є лише

деякі прогалини в розвитку фонетики, лексики та граматичної структури. Недоліки читання та письма чітко виражені. Загальне недорозвинення мовлення на цьому рівні переважно проявляється в неточних знаннях та використанні певних слів, нездатності змінювати та формувати слова.

Українські дослідники, зокрема Н. Пахомова, О. Правдина, В. Селіверстов, М. Шеремет, підкреслюють, що саме на цьому рівні розвитку мовлення дитина демонструє найбільш виражені труднощі у формуванні описового зв'язного мовлення, що обумовлено недостатнім розвитком лексико-граматичної структури, фонетико-фонематичних процесів та комунікативних навичок.

Лексичні характеристики описового мовлення у дітей з третім рівнем ЗНМ виявляються в істотному обмеженні активної лексики, що значно утруднює створення повноцінних описів предметів, явищ чи ситуацій. Для мовлення таких дітей характерні систематичні неточності у слововживанні, що виражається у підміні слів семантично або фонетично подібними. Поширеними є випадки, коли діти, не володіючи певним словом, використовують інше, що означає схоже за звучанням поняття: кондуктора називають «касиром», крісло – «диваном». Інколи необхідне слово замінюється словом з подібною звуковою структурою: смола на «золу». Аналогічна ситуація спостерігається з назвами маловідомих дітям дій: замість «стругати» вони кажуть «чистити», замість «в'язати» – «плести». Часто діти вдаються до розгорнутих пояснень замість прямого називання об'єкта чи дії. На даному етапі мовленнєвого становлення діти все ще володіють обмеженим арсеналом мовних засобів, тому в різноманітних ситуаціях спостерігається неадекватний добір слів [18].

Деякі слова, хоча й знайомі дітям, все ще недостатньо закріплені в мовленні через їх рідке вживання, тому при побудові речень діти намагаються їх уникати. Наприклад, замість слова «пам'ятник» використовують описову конструкцію «героям ставлять», замість «розтоплює піч» - «кладе в піч дров і запалює». Невелика кількість слів, що виражають смислову недостатність,

характеризує мовлення дитини на даному етапі розвитку. Ця бідність частково пояснюється нездатністю розрізняти та розуміти основні значення спільноти. Особливо виразними є ускладнення у підборі прикметників, які характеризують різноманітні ознаки предметів. Це призводить до спрощених описів, де переважають загальні, недиференційовані характеристики замість конкретних ознак, що знижує інформативність та образність мовлення [21].

Значні труднощі виникають у дітей при використанні абстрактної лексики та термінів, пов'язаних із просторовими, часовими або кількісними відношеннями. Як зазначає український дослідник О. Правдина, це обумовлено особливостями когнітивного розвитку дітей із ЗНМ та недостатньою сформованістю понятійного апарату. Діти часто замінюють абстрактні поняття конкретними або використовують невизначені слова-замінники, що значно збіднює зміст описових текстів.

Грамматичні особливості описового мовлення у дітей з третім рівнем ЗНМ виявляються у стійких аграматизмах, присутніх на різних рівнях мовленнєвої системи. Численними є помилки у відмінюванні, що порушує синтаксичні зв'язки між словами у реченнях. До таких помилок належать: змішування флексій іменників чоловічого та жіночого роду, підміна закінчень іменників середнього роду у називному відмінку закінченнями жіночого роду, відмінювання іменників середнього роду за зразком жіночого роду [27].

Неправильне узгодження слів у реченнях становить одну з найтипівіших характеристик цієї групи дітей. Фіксуються некоректні відмінкові закінчення іменників жіночого роду з м'якою основою, помилкове співвіднесення іменників із займенниками, неправильні наголоси, нерозрізнення дієслівних видів, помилки у безприйменниковому та прийменниковому керуванні. Особливо проблемним є неправильне узгодження іменників з прикметниками, передусім середнього роду, коли трапляються помилки на кшталт «небо синя», «сонце вогненна». Рідше спостерігається порушення узгодження іменників з дієсловами, як-от «хлопчик малюють». Складнощі у використанні прийменників та відмінкових

форм виявляються в помилках, що ускладнює відображення просторових характеристик та взаємозв'язків між об'єктами опису [39].

Нерозвиненість словотвірних навичок зумовлює вкрай обмежені можливості варіювання словоформ. Завдання на словотворення часто виявляються непосильними для дітей. Про це свідчать приклади добору слів: коли потрібно дібрати спільнокореневі слова до слова «море», діти пропонують «річки», «моря»; у завданні на утворення іменника від прикметника «вишня» діти відповідають «з фруктів», а до слова «золоте» добирають слово «залізо». Обмежене застосування складних синтаксичних структур становить типову особливість описового мовлення дітей з третім рівнем ЗНМ. В активному мовленні домінують прості речення. Спостерігаються значні труднощі, а часом і повна неспроможність розширювати речення та конструювати складні синтаксичні структури. Діти уникають складнопідрядних конструкцій, частіше використовують прості непоширені речення, що істотно зменшує насиченість інформацією та цілісність описових текстів [38].

Українська науковець М. Шеремет наголошує, що це пов'язано з недостатнім розвитком аналітико-синтетичних операцій, які становлять фундамент для створення складних синтаксичних конструкцій. У вживанні простих прийменників фіксується значна кількість помилок, тоді як складніші прийменникові конструкції практично відсутні в мовленні [38].

Фонетико-фонематичні характеристики мовлення дітей з третім рівнем ЗНМ, попри меншу виразність порівняно з нижчими рівнями, все одно негативно позначаються на якості описового мовлення. На даному етапі у переважної більшості дітей залишаються вади звуковимови та словесної структури, що спричиняє серйозні перешкоди в опануванні фонематичного аналізу та синтезу. У дітей може зберігатися недостатня диференціація фонем, що погіршує артикуляційну чіткість та сприйняття їхнього мовлення слухачами. Порушення складової будови багатоскладових слів, що виявляються у випущенні, транспозиції звуків чи складів, утруднюють

використання багатоскладової лексики, необхідної для створення деталізованих описів [20].

У дитячому мовленні фіксуються окремі порушення складової архітектоніки слів та звукової повноти. Домінують елізії, переважно у формі скорочення звуків, і лише спорадично – випущення складів. Також спостерігаються парафазії, частіше – транспозиції звуків, рідше – складів; незначну частку становлять персеверації та додавання складових елементів і звуків. Композиційна організація описових розповідей у дітей з третім рівнем ЗНМ характеризується порушеннями логічної послідовності викладу. Розуміння побутового мовлення зазвичай задовільне, проте інколи виникає дефіцит знання окремих лексем і фразеологізмів, змішування семантичних значень фонетично схожих слів, недостатній контроль над численними граматичними формами. Це особливо виразно проявляється під час роботи з навчальними та художніми текстами [18].

Діти можуть концентруватися на малозначущих деталях, упускаючи при цьому центральні елементи опису, що порушує цілісність та зв'язність тексту. У процесі навчання, під час створення описових розповідей за запропонованою темою з використанням однієї чи кількох сюжетних ілюстрацій, у дітей виявляються такі порушення: зациклення на незначних деталях, порушення хронологічної послідовності, пропуски чи підміна центральних подій, повторення окремих фрагментів.

Недостатність зв'язків між компонентами висловлювання виражається у відсутності або некоректному застосуванні сполучних елементів. Це суттєво ускладнює сприйняття логіки викладу та взаємозв'язків між описуваними компонентами. Розповіді про власний досвід або на вільну тематику з творчими елементами діти створюють переважно, використовуючи прості речення з низьким інформаційним навантаженням. Домінування ситуативного мовлення над контекстним становить типову рису дітей з третім рівнем ЗНМ. Опис часто залежить від візуальної опори, і без підтримки дитина не спроможна створити самостійний розповідний текст. Як зауважує український

науковець В. Воробйова, це зумовлено недостатнім розвитком планувальної функції мовлення та слабким становленням внутрішнього мовлення [19].

У дітей зберігаються складнощі при формулюванні власних висловлювань і доборі адекватних мовних засобів. Залишаються труднощі у плануванні власних висловлювань і виборі відповідних мовних ресурсів, що значно ускладнює процес творення зв'язних описових текстів. Емоційно-експресивна обмеженість описових розповідей дітей з третім рівнем ЗНМ виявляється у браку образності та емоційного насичення мовлення. У текстах дітей практично немає епітетів, виразних прикметників, що робить описи сухими та невиразними. Відсутність порівнянь та метафоричних конструкцій істотно збіднює дитяче мовлення, позбавляючи його художньої виразності [13].

Під час визначення дій та характеристик предметів окремі діти послуговуються стереотипними назвами та термінами приблизного змісту. Стабільними лишаються недоліки у застосуванні зменшувальних форм іменників, іменників із суфіксами одиничності, прикметників, створених від іменників із різноманітними значеннями кореляції, прикметників із суфіксами, що описують емоційно-вольовий та фізичний стан предметів, присвійних прикметників. Порухення описового послідовного мовлення у дітей із третім рівнем ЗНМ мають комплексний характер і охоплюють усі складові мовленнєвої активності. Особливо істотними є порушення в операціях внутрішнього програмування висловлювання, що виявляється у складнощах планування змісту опису, визначення послідовності викладу та добору мовних засобів [20].

Значна кількість помилок полягає в утворенні іменників із суфіксами емоційної, індивідуальної оцінки. Можна припустити, що ці прояви пояснюються тим фактом, що через обмежену мовленнєву практику діти, навіть на пасивному плані, не можуть засвоїти вищевказані категорії.

Важливим аспектом є також порушення мотиваційно-потребової сфери мовленнєвої діяльності. Діти з ЗНМ III рівня часто демонструють знижену

мовленнєву активність, уникають складних комунікативних ситуацій, що негативно впливає на розвиток описового мовлення. Як підкреслює український дослідник С. Шаховська, це пов'язано з негативним досвідом мовленнєвого спілкування та формуванням комплексу неповноцінності [8].

Варто враховувати, що окремі недоліки у розвитку фонетичної, лексичної та граматичної складових на перший погляд можуть видаватися несуттєвими, однак їх сукупність ставить дитину у надзвичайно складне становище під час шкільного навчання. Навчальний контент засвоюється з великими труднощами, рівень його опанування, попри зовнішньо сформоване мовлення, залишається вкрай низьким. Граматичні правила в таких умовах сприймаються погано. У перспективі загальне недорозвинення мовлення почне негативно впливати на опанування математики та інших навчальних дисциплін [27].

Таким чином, описове зв'язне мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня характеризується комплексом специфічних особливостей, які охоплюють лексичний, граматичний, фонетико-фонематичний, композиційний та емоційно-експресивний компоненти мовленнєвої діяльності. Обмежений словниковий запас, стійкі аграматизми, труднощі в логічній побудові тексту, недостатня образність та емоційність мовлення створюють значні перешкоди для повноцінного опанування описовими формами зв'язного мовлення. Ці особливості вимагають розробки спеціальної системи корекційно-розвиткової роботи, спрямованої на формування всіх компонентів описового зв'язного мовлення з урахуванням специфіки порушень та індивідуальних можливостей кожної дитини.

Висновок до розділу 1

Загальне недорозвинення мовлення являє собою складну психолого-педагогічну проблему, яка характеризується порушенням формування всіх компонентів мовленнєвої системи у дітей з нормальним слухом і первинно збереженим інтелектом. Дослідження вітчизняних науковців засвідчують, що

ця проблема потребує комплексного підходу з урахуванням як клініко-педагогічних, так і психолого-педагогічних аспектів.

Третій рівень загального недорозвинення мовлення характеризується відносно розвиненим повсякденним мовленням при збереженні специфічних порушень у різних компонентах мовленнєвої системи. Незважаючи на відсутність грубих лексико-граматичних відхилень та фонетичних порушень, у дітей спостерігаються значні труднощі у формуванні описового зв'язного мовлення.

Встановлено, що порушення описового зв'язного мовлення у дітей із ЗНМ III рівня мають комплексний характер і зачіпають операції внутрішнього програмування висловлювання, планування змісту опису та відбору мовних засобів. Особливої уваги потребує мотиваційно-потребова сфера мовленнєвої діяльності, оскільки діти часто демонструють знижену мовленнєву активність та уникають складних комунікативних ситуацій.

Дошкільний вік є найбільш сприятливим періодом для надання корекційної допомоги дітям із ЗНМ, що підкреслює актуальність своєчасного втручання та розробки спеціальних методик роботи. Виявлені особливості вимагають створення спеціальної системи корекційно-розвиткової роботи, спрямованої на формування всіх компонентів описового зв'язного мовлення з урахуванням специфіки порушень та індивідуальних можливостей кожної дитини.

Теоретичний аналіз засвідчує необхідність подальшого дослідження методів та засобів корекційної роботи, спрямованих на розвиток описового зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня, що і становитиме предмет подальших розділів дослідження.

РОЗДІЛ II.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ОПИСОВОГО ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ ЗА ДОПОМОГОЮ СЕРІЇ СЮЖЕТНИХ КАРТИНОК

2.1. Компоненти та показники розвитку описового зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня

Дослідивши та проаналізувавши наукову літературу з проблеми розвитку описового зв'язного мовлення у дітей шостого року життя із ЗНМ ІІІ рівня, було проведено експериментальне дослідження.

У дітей, яких готують до школи, приділяється значна увага розвитку описового зв'язного мовлення. Воно є необхідним для якісного сприйняття знань, розвитку пам'яті та мислення, і є важливою умовою для розвитку творчої та інших видів діяльності.

Наявність у дошкільників загального недорозвитку мовлення, що часто поєднується з іншими психічними порушеннями розвитку, вимагає диференційованого підходу до визначення методик та інших систем засобів для розвитку умінь і навичок використання описового зв'язного мовлення у процесі вираження своїх думок.

Розвиток описового зв'язного мовлення у дітей із ЗНМ ІІІ рівня в дошкільному навчальному закладі відбувається у процесі різноманітної практичної діяльності при дотриманні режимних моментів, проведенні ігор, спостережень за навколишнім світом на прогулянках тощо, а також на заняттях з педагогом-дефектологом або логопедом.

У педагогічній та психолого-педагогічній літературі представлено методики корекційної роботи щодо формування описового зв'язного мовлення у шестирічних дітей з третім рівнем ЗНМ. У програмі корекційного навчання дошкільників із загальним недорозвитком мовлення містяться методичні

вказівки щодо розвитку описового зв'язного мовлення дітей відповідно до етапів навчального процесу.

Мета експериментального дослідження – розвиток описового зв'язного мовлення у дітей шостого року життя із загальним недорозвитком мовлення III рівня. Для досягнення поставленої мети використовувалися методики, представлені в діагностичній карті.

Таблиця 2.1.

Діагностична карта

Компоненти	Показники	Діагностичне завдання
Змістовність відповіді	Уміння дитини придумати цікавий, яскравий сюжет, можливість розгорнути його у логічній послідовності	Діагностичне завдання №1. Розташувати картинки у правильному порядку та скласти розповідь «Їжачок» (додаток А)
Звукове оформлення відповіді	Уміння викласти текст плавно, з інтонацією, у спокійному темпі	Діагностичне завдання №2. Переказати текст «Пушок і Машка» (додаток Б)
Різноманітність видів зв'язків між реченнями	Уміння використовувати способи формально-сурядного зв'язку	Діагностичне завдання №3. Придумати початок розповіді «Сніжний колобок» (додаток В)
Композиція відповіді	Уміння складати описову розповідь, у якій присутні три структури: початок, середина, кінець	Діагностичне завдання №4. Скласти розповідь-опис за картинкою (додаток Г)
Граматично правильно побудоване речення	Уміння побудови простих і складних речень, правильність узгодження слів у словосполученнях і реченнях	Діагностичне завдання №5. Скласти розповідь за серією сюжетних картинок «Жадібник» (додаток Д)

Експериментальна робота представлена у двох етапах: констатувальний та контрольний. Практична частина дослідження полягає у розвитку описового зв'язного мовлення у дітей шостого року життя із загальним недорозвитком мовлення III рівня через використання серії сюжетних картинок, необхідного для підготовки до майбутнього шкільного навчання.

Дослідження проводилося в Комунальний заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №65 Криворізької міської ради. В експерименті брало участь 10 дітей старшого дошкільного віку, які відвідують логопедичні групи та мають мовленнєві порушення.

На першому етапі діагностичного дослідження були використані «Тестові методики діагностики усного мовлення» Т. Фотекової [36]. Методика Т. Фотекової призначена для визначення рівня розвитку зв'язного мовлення дошкільників. Нею розроблена система оцінки виконання завдань методики, яка використовувалася у даній роботі.

Крім представлених методик Т. Фотекової, в експериментальній роботі використовувалися праці Н. Калініної, Н. Смольнікової та Є. Смирнової, які були представлені в роботі О. Ушакової.

На основі аналізу зазначених методик було розроблено комплексну систему діагностики описового зв'язного мовлення, яка поєднує в собі найбільш ефективні елементи кожного підходу. Запропонована система оцінювання враховує специфіку мовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвитком мовлення III рівня та дозволяє об'єктивно визначити індивідуальні особливості розвитку описового мовлення кожної дитини. Для забезпечення достовірності результатів було встановлено трирівневу шкалу оцінювання з чіткими критеріями для кожного рівня розвитку.

Укладена комплексна система діагностики передбачає оцінювання дванадцяти ключових критеріїв розвитку описового зв'язного мовлення. Кожен критерій оцінюється за трибальною системою, що дозволяє максимально точно визначити рівень мовленнєвого розвитку дитини. Загальна кількість балів може варіюватися від 0 до 36, проте для зручності інтерпретації результатів було встановлено адаптовану шкалу з максимальним показником 27 балів, що відповідає найвищому рівню розвитку описового мовлення.

Високий рівень (21-27 балів). Діти проявляють активність у спілкуванні, зрозуміло та послідовно виражають свої думки. Використовують образну мову, розвивають сюжет і дотримуються композиції. Правильно пояснюють

значення серій сюжетних картинок. Лексичний словниковий запас відповідає віку, сформована зв'язність описової розповіді. Використовують синоніми та антоніми. Можуть змінювати темп мовлення та регулювати силу голосу.

Середній рівень (10-20 балів). Діти вміють слухати та розуміти мовлення педагога, при описі можуть допускати помилки та робити паузи. Беруть участь у різних видах діяльності частіше за ініціативою інших. Лексичний словниковий запас невисокий, часто використовують незв'язані між собою фрази, намагаючись описати словом побачене на картинках. Не відмовляються від допомоги педагога. Немає чіткості у вимові, не передають усі інтонації розповіді. Не складають складні речення.

Низький рівень (0-9 балів). Проявляється недостатня активність, діти погано йдуть на контакт з педагогом та дітьми, малорозмовні. Не вдається послідовно викласти думку від побаченого та передати суть. Лексичний словник скудний, часто діти вдаються до засвоєних прикладів, фрази схематичні та нерозгорнуті. Відсутні навички прискорення та уповільнення темпу мовлення. Потребують постійної підтримки у виконанні завдань.

Представлена трирівнева система оцінювання забезпечує комплексний підхід до діагностики описового зв'язного мовлення дітей із ЗНМ III рівня. Для більш детального аналізу кожного рівня розвитку та систематизації отриманих результатів було розроблено таблицю критеріїв, яка деталізує особливості мовленнєвого розвитку за кожним окремим показником. Така структуризація дозволяє педагогам та логопедам не лише визначити загальний рівень розвитку дитини, але й виявити конкретні аспекти мовлення, які потребують додаткової корекційної роботи.

Критерії оцінювання розвитку описової зв'язної мови у дітей шостого року життя з ЗНМ III рівня

Критерій	Високий рівень (21-27 балів)	Середній рівень (10-20 балів)	Низький рівень (0-9 балів)
Активність у спілкуванні	Висока активність у спілкуванні	Участь за ініціативою інших	Недостатня активність, малорозмовність
Контакт з педагогом та дітьми	Легко встановлює контакт	Помірний контакт	Поганий контакт з педагогом та дітьми
Послідовність викладу думок	Зрозуміле та послідовне вираження думок	Можливі помилки та паузи при описі	Неможливість послідовно викласти думку
Лексичний словниковий запас	Відповідає віку, використання синонімів та антонімів	Невисокий лексичний словниковий запас	Скудний лексичний словник
Зв'язність мовлення	Сформованість зв'язності описової розповіді	Часте використання незв'язаних між собою фраз	Схематичні та нерозгорнуті фрази
Образність мовлення	Використання образного мовлення	Намагання описати словом побачене	Часте вдавання до засвоєних прикладів
Композиція та сюжет	Розвиток сюжету та дотримання композиції	Неповна передача сюжету	Відсутність навичок структурування розповіді
Розуміння сюжетних картинок	Правильне пояснення значення серій картинок	Спроби опису побаченого на картинках	Неможливість передати суть побаченого
Складність речень	Використання складних конструкцій	Нескладання складних речень	Використання простих схематичних фраз

Інтонаційні навички	Можливість змінювати темп мовлення та регулювати силу голосу	Неповна передача інтонацій	Відсутність навичок прискорення та уповільнення темпу
Чіткість вимови	Чітка та зрозуміла вимова	Відсутність чіткості у вимові	Проблеми з артикуляцією
Самостійність	Самостійне виконання завдань	Прийняття допомоги педагога	Потреба в постійній підтримці

На основі розроблених критеріїв оцінювання було проведено комплексне дослідження рівня розвитку описової зв'язної мови у дітей шостого року життя з ЗНМ III рівня. Експериментальну групу склали 10 дошкільників, які були обстежені за допомогою п'яти діагностичних завдань, що дозволили всебічно оцінити сформованість різних аспектів зв'язного мовлення. Кожне завдання оцінювалося згідно з представленими критеріями, що забезпечило об'єктивність та систематичність діагностичного процесу. Результати констатувального етапу експерименту представлені нижче.

Діагностичне завдання 1. Складання розповіді за серією сюжетних картинок. Проаналізувавши отримані дані, було зроблено висновок, що в ЕГ дітей із низьким рівнем виявилось 7, що становить 70 %, які не впоралися з отриманими завданнями, усю роботу здійснював із навідними запитаннями педагог. Двоє самі розклали картинки по порядку за допомогою педагога, але не змогли лексично правильно пояснити, чому вони так зробили. В двох дітей в ЕГ було виявлено середній рівень, що становить 20 %. Діти розташували картинки в правильному порядку без допомоги педагога, але в процесі пояснення вся робота здійснювалася з навідними запитаннями. Одна дитина в ЕГ мають високий рівень, що становить 20 %. Дівчатка придумали цікавий сюжет і змогли правильно розташувати картинки по порядку (рис. 2.1).

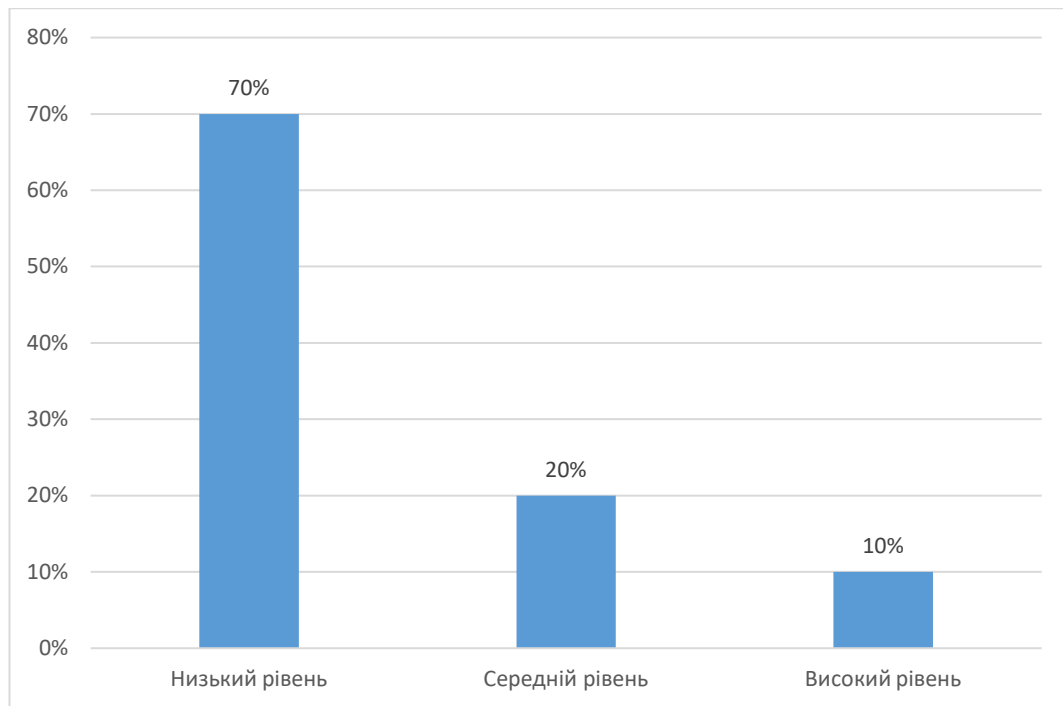

Рис. 2.1. Результати складання розповіді за серією сюжетних картинок

Дані, отримані під час виконання першої діагностичної методики, вказують на суттєві складнощі у дітей досліджуваної групи щодо створення послідовної розповіді на основі серії малюнків із сюжетом. Більшість дошкільнят виявляє недостатній рівень сформованості описового мовлення, що виражається у нездатності самостійно визначити хронологічний порядок подій та належним чином їх висловити словесно. З метою поглибленого аналізу характеристик зв'язного мовлення дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення було організовано другу діагностичну процедуру - відтворення почутого тексту.

Діагностичне завдання 2. Переказ тексту. Проаналізувавши отримані дані, було зроблено висновок, що в ЕГ низький рівень показали 8 дітей, що становить 80 %. У дітей переказ тексту неповний, відзначаються аграматизми, повтори, неправильне використання слів. Багато хто не зміг самостійно виконати переказ, тільки за навідними запитаннями. В двох дітей виявлено середній рівень - 20 %. У неї спостерігалися незначно відступи від теми тексту, смислові частини були виконані. Граматичних правил було

дотримано, але була стереотипність оформлення фраз. У жодної дитини не було виявлено високий рівень (рис. 2.2).

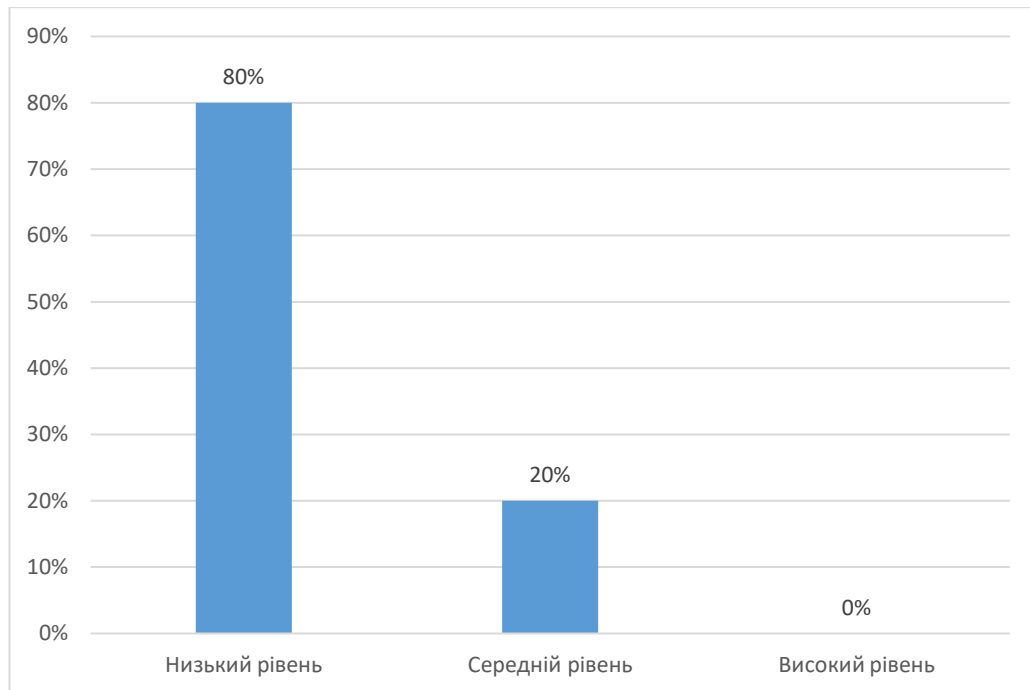

Рис. 2.2. Результати переказу тексту

Результати другого діагностичного завдання підтверджують тенденцію, виявлену в попередньому дослідженні. Переказ тексту виявився ще більш складним завданням для дітей з ЗНМ III рівня, оскільки потребує не лише розуміння змісту, але й здатності до його відтворення з дотриманням структурно-сміслових зв'язків. Відсутність дітей з високим рівнем виконання цього завдання підкреслює глибину порушень у сфері зв'язного мовлення. З метою дослідження творчих можливостей дітей було запропоновано третє діагностичне завдання - придумування початку розповіді.

Діагностичне завдання 3. Придумування початку розповіді. Проаналізувавши отримані дані, було зроблено висновок, що в ЕГ низький рівень показали п'ятеро, що становить 50 %. Діти не змогли придумати свій варіант початку розповіді. Це свідчить про те, що вони не до кінця зрозуміли тему і структуру тексту. Середній рівень був виявлений у п'яти дітей, що становить 50 %. Діти виконали завдання тільки після додаткових запитань, що

свідчить про неповне усвідомлення теми тексту та його структури. У жодної дитини не було виявлено високий рівень (рис.2.3).

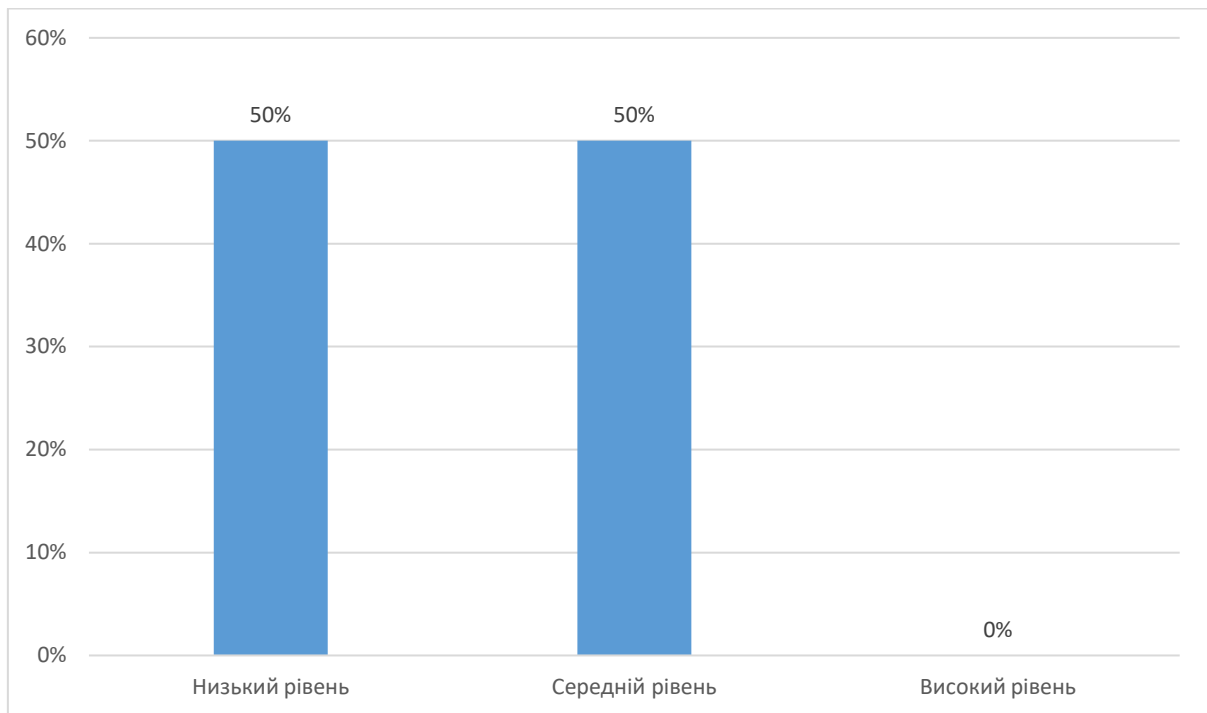

Рис. 2.3. Результати придумування початку розповіді

Аналіз результатів третього діагностичного завдання демонструє рівномірний розподіл дітей між низьким та середнім рівнями виконання, що свідчить про часткове збереження творчих здібностей у частини досліджуваних. Однак повна відсутність високого рівня вказує на системний характер порушень зв'язної мови, який проявляється не лише у відтворенні готового матеріалу, але й у самостійному конструюванні мовленнєвих висловлювань. Наступним етапом дослідження стало четверте діагностичне завдання - розповідь-опис за картинкою.

Діагностичне завдання 4. Розповідь-опис за картинкою. Проаналізувавши отримані дані, було зроблено висновок, що в ЕГ низький рівень показали шестеро осіб, що становить 60 %. Діти повністю не впоралися із завданням, перерахувавши лише окремі ознаки об'єкта. Середній рівень було виявлено в чотирьох дітей, що становить 40 %. Високий рівень виявлено не було (рис.2.4).

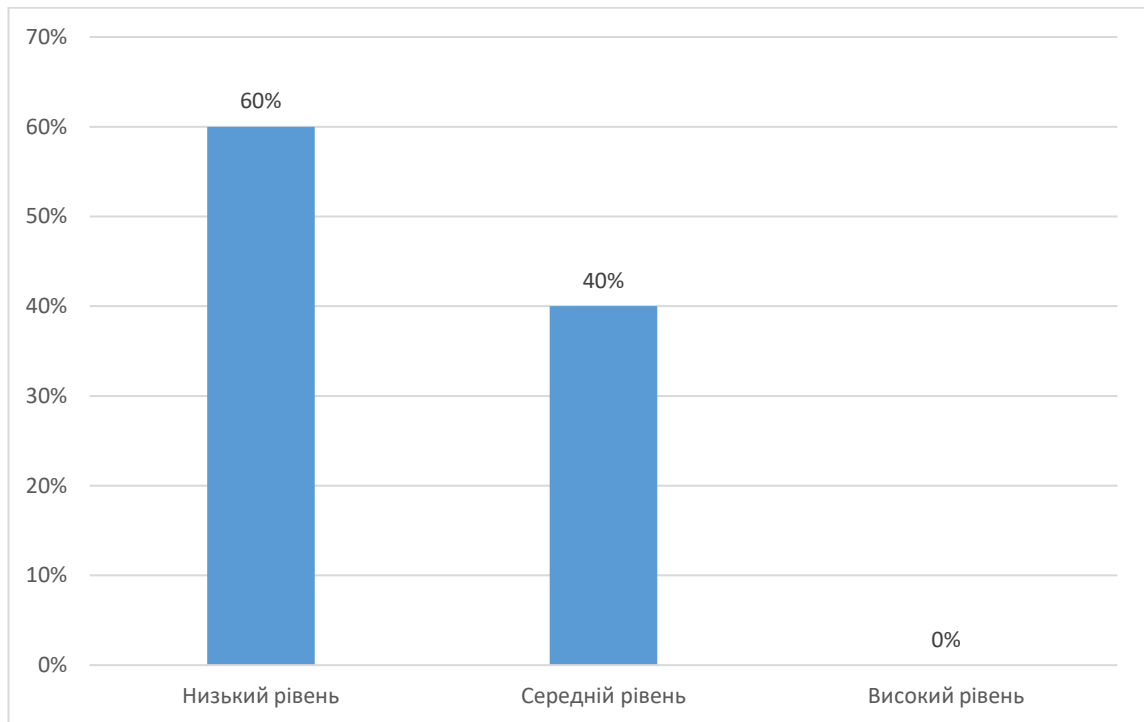

Рис. 2.4. Результати розповіді-опису за картинкою

Четверте діагностичне завдання виявило подібні тенденції у розвитку описової мови дітей експериментальної групи. Переважання низького рівня виконання завдання на складання розповіді-опису свідчить про недостатній розвиток аналітико-синтетичної діяльності та обмеженість активного словникового запасу. Незначне покращення показників порівняно з попередніми завданнями може пояснюватися меншою складністю описового мовлення в порівнянні з розповідним, проте загальна картина залишається незадовільною. Завершальним етапом діагностичного обстеження стало п'яте завдання - розповідь за серією сюжетних картинок.

Діагностичне завдання 5. Розповідь за серією сюжетних картинок. Проаналізувавши отримані дані, було зроблено висновок, що в ЕГ низький рівень показали семеро осіб, що становить 70 %. Діти розклали в правильному порядку 2 або жодної картинки. Розповідь складена за допомогою педагога. Середній рівень було виявлено у трьох дітей, що становить 30 %. Діти

розташували правильно 3 картинки. Є граматичні помилки в побудові розповіді. Високий рівень не був виявлений (рис. 2.5).

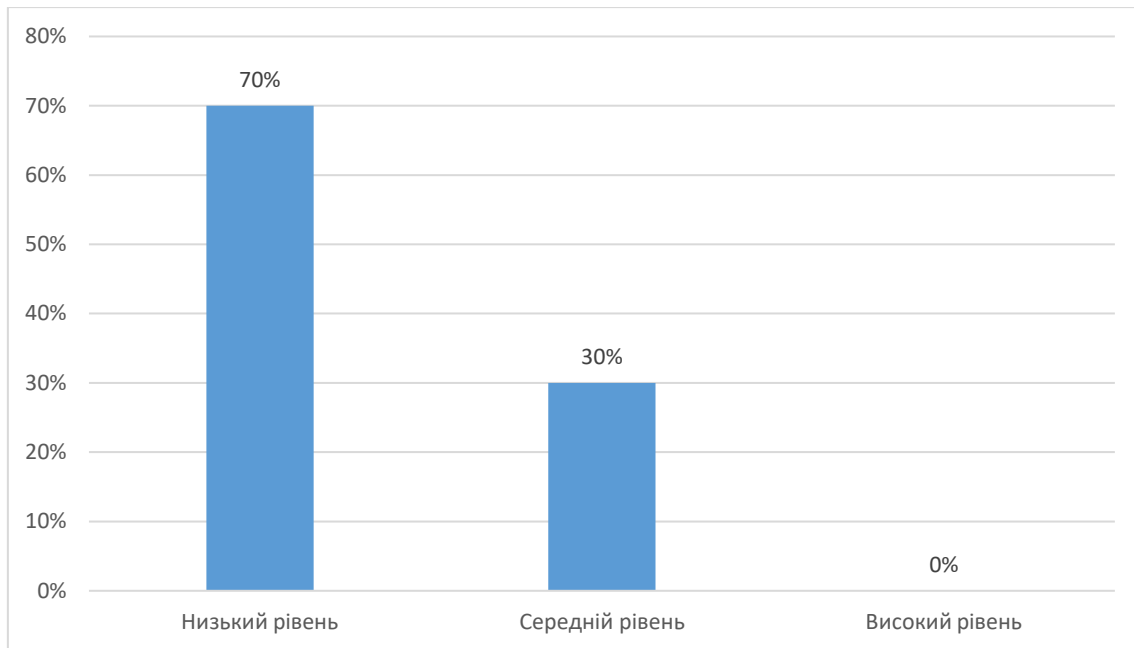

Рис. 2.5. Результати розповіді за серією сюжетних картинок

П'яте діагностичне завдання остаточно підтвердило виявлені тенденції щодо стану розвитку зв'язної описової мови у дітей з ЗНМ III рівня. Результати засвідчили системний характер мовленнєвих порушень, які проявляються на всіх рівнях організації зв'язного висловлювання - від встановлення логічної послідовності подій до граматичного оформлення речень. Стабільно низькі показники в усіх діагностичних завданнях вказують на необхідність розробки комплексної корекційної програми. Узагальнення отриманих результатів дозволило сформулювати загальні висновки констатувального етапу експерименту.

Узагальнення результатів п'яти діагностичних завдань дозволило отримати цілісну картину стану розвитку описової зв'язної мови у дітей шостого року життя з ЗНМ III рівня. Статистичний аналіз показав, що 66% дітей експериментальної групи демонструють низький рівень розвитку досліджуваної функції, 32% - середній рівень, і лише 2% - високий рівень (рис.2.6). Такий розподіл свідчить про значну неоднорідність групи дошкільників з ЗНМ III рівня за рівнем сформованості зв'язної мови.

Переважаючі діти з низьким рівнем вказує на глибокі системні порушення, що охоплюють усі компоненти мовленнєвої діяльності: лексичний, граматичний, фонетико-фонематичний та прагматичний. Водночас наявність третини дітей із середнім рівнем розвитку свідчить про збереження певних компенсаторних можливостей та потенціал для корекційної роботи.

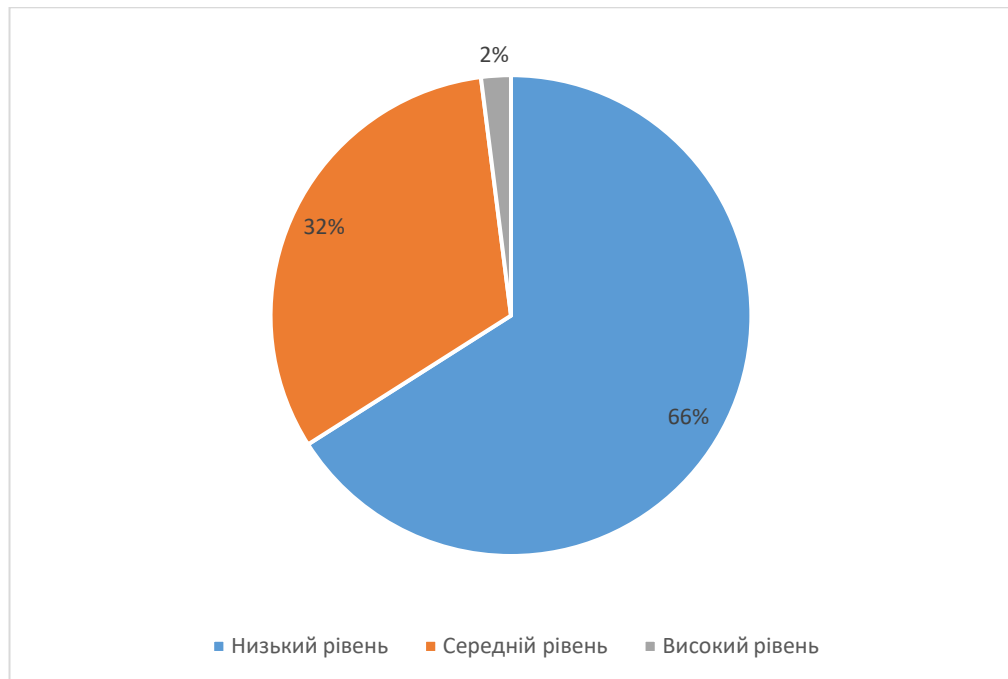

Рис. 2.6. Узагальнені результати констатувального етапу

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили наявність значних труднощів у розвитку описової зв'язної мови у дітей шостого року життя з ЗНМ III рівня. Комплексна діагностика виявила системний характер порушень, які проявляються в усіх досліджуваних аспектах: від елементарних навичок послідовного викладу думок до складних форм творчого мовлення.

Найбільші труднощі діти експериментальної групи демонстрували при виконанні завдань на переказ тексту та розповідь за серією сюжетних картинок, що вказує на порушення процесів розуміння, запам'ятовування та відтворення мовленнєвого матеріалу. Водночас відносно кращі результати при виконанні завдань на придумування початку розповіді свідчать про збереження елементів творчого потенціалу в частини досліджуваних.

Отримані дані обґрунтовують необхідність розробки та впровадження спеціальної корекційної програми, спрямованої на формування навичок зв'язної описової мови з урахуванням виявлених особливостей та індивідуальних можливостей кожної дитини. Результати констатувального етапу слугуватимуть основою для планування формувального експерименту та оцінки ефективності запропонованих корекційних заходів.

Отже, проведений аналіз компонентів та показників розвитку описового зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення дозволяє виокремити основні напрями корекційно-розвивальної роботи та визначити індивідуальні потреби кожної дитини у розвитку мовленнєвих навичок. Результати констатувального етапу показали, що половина дітей має низький рівень розвитку описового зв'язного мовлення, що підтверджує актуальність проблеми та необхідність розробки ефективних корекційних програм.

2.2 Апробація серії сюжетних картинок, спрямованих на розвиток описового зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня

Після завершення діагностичного етапу та встановлення рівнів сформованості описового зв'язного мовлення у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня було реалізовано формувальний експеримент із дошкільнятами досліджуваної групи.

Метою формувального експерименту було визначення та практична перевірка змісту, організаційних форм і методичних прийомів роботи щодо формування описового зв'язного мовлення у старших дошкільників з ЗНМ III рівня через використання серій сюжетних малюнків.

На даному етапі роботи було припущено, що розвиток описової зв'язної мови у дітей шостого року життя із загальним недорозвитком мови III рівня буде ефективним, якщо:

- будуть виявлені особливості розвитку описової зв'язної мови у дітей шостого року життя із загальним недорозвитком мови III рівня;
- визначені компоненти та показники розвитку описової зв'язної мови у дітей шостого року життя із загальним недорозвитком мови III рівня;
- розроблені серії сюжетних картинок, спрямованих на розвиток описової зв'язної мови у дітей шостого року життя із загальним недорозвитком мови III рівня.

Була вивчена адаптована основна загальноосвітня програма для дітей з ЗНМ III рівня розвитку мови, виділення лексичних тем, які засвоюються дітьми 6 років з ЗНМ у період формувального експерименту, розробка за ними серії сюжетних картин, складання перспективно-тематичного плану логопедичних занять з використанням серії сюжетних картин.

Для розвитку описового зв'язного мовлення були підібрані серії сюжетних картин відповідно до тем програми Л. Трофименко для дітей з ЗНМ III рівня розвитку мовлення.

Вправа 1. Переказ оповідання «Багатий врожай». Першим завданням для дітей було скласти переказ тексту за серією сюжетних картин. Спочатку показали картинки, потім прочитали оповідання, провели бесіду, а потім дітям потрібно було переказати почутий текст.

Читання оповідання «Багатий врожай»

Спочатку дітям був прочитаний текст: «Колись жили два старанні гусеняти на ім'я Ваня і Костя. Ваня захоплювався роботою в садку, тоді як Костя віддавав перевагу городнім справам. Ваня вирішив виростити груші та виноград, а Костя взявся за вирощування гороху й огірків. Урожай вдавсь чудовий. Проте незабаром Костині посадки почали знищувати прожерливі гусениці, а до Ваниного саду прилетіли галасливі галки, які прийняли поїдати груші та виноград. Гусенята не розгубилися й почали захищати свої врожаї від шкідників. Костя покликав на поміч пташок, тоді як Ваня вирішив змайструвати опудало. Наприкінці літнього сезону Костя з Ванею зібрали

великий урожай городини та фруктів. Тепер вони могли не турбуватися про зимові запаси.».

Бесіда:

– Про кого йдеться в оповіданні? – Що робив у саду гусак Ваня? – А що робив у саду гусак Костя? – А що росте в саду у Кості? – Хто завадив вирощувати врожай Кості та Вані? – Як можна назвати гусениць і галок? – Як Ваня позбувся гусениць? – А хто допоміг Кості? – Чому наприкінці літа раділи гусенята?

Вправа 2. Складання оповідання «Як сонечко чобіток знайшло»

Другим завданням для дітей стало складання оповідання за картинками. Спочатку були показані серії сюжетних картин, потім проведена бесіда з дітьми, після чого дітям запропонували самим придумати оповідання за картинками, які вони побачили.

Бесіда:

– Де гуляв Коля? – А чого було багато поруч з будинком? – Чому Коля залишився в одному чобітку? – Що зробив Коля, коли побачив, що він стоїть в одному чобітку? – Діти, а Коля зміг знайти чобіток? – Кому Коля розповів про свою втрату? – Хто шукав чобіток після хлопчика? – А хто після бабусі? – Де ж хлопчик загубив чобіток? – Як сонечко змогло знайти чобіток? – Чи можна робити так само, як Коля?

2. Результат виконання вправи 2:

При виконанні даного завдання діткам були показані серії сюжетних картинок. Всі діти з цікавістю розглядали картинки. Вероніка Б. та Ксюша К. під час бесіди відповідали на всі запитання. Їхні відповіді були цікавими, логічно вибудованими та в правильній послідовності. Дівчатка без труднощів змогли скласти оповідання за серією сюжетних картинок.

Приклад оповідання: «Якось Коля вийшов на вулицю, щоб погратися. Подвір'я було вкрито численними калюжами. Хлопчик із задоволенням шльопав по воді у своїх нових черевиках. Раптом він виявив, що з однієї ноги черевик зник. Коля почав розшукувати втрачене взуття. Як не намагався,

знайти черевик не вдалося. Повернувшись додому, він розповів про це мамі й бабусі. Бабуся пішла шукати у дворі. Вона довго обшукувала територію, проте результату не було. За нею вийшла мама, але й їй не пощастило віднайти зниклий черевик. Після полудня з-за хмар з'явилося ясне сонце, висушило всі калюжі й допомогло відшукати загублений черевик».

Вправа 3. Оповідання з особистого досвіду «Сімейна вечеря»

У третьому завданні дітям було запропоновано також скласти оповідання за серією картин. Дітям було запропоновано розглянути картини, після чого скласти за ними оповідання.

Бесіда:

– Діти, як ви думаєте, яка пора доби на картинках? – Де були Коля та Маша? – Як ми називаємо вечірній прийом їжі? – Чим займалася мама? – Що робила Маша? – А кого не було на кухні, коли всі займалися? – Давайте придумаємо назву.

Приклад оповідання: «Ввечері вся родина зібралася вдома. Батько та мама повернулися після робочого дня. Коля з Машею прийшли після занять у школі. Вони ухвалили рішення спільно приготувати вечерю для всієї сім'ї.

Коля зайнявся очищенням картоплі для пюре. Маша помила овочі – огірки й помідори – для салату. Мама пішла на кухню, поставила воду кип'ятитися та почала готувати чай. Тато узав пілосос і прибрав килимове покриття.

Коли вечеря була приготована, родина зібралася за столом. Всі були щасливі провести час разом за спільною трапезою».

Вправа 4. Переказ оповідання «Як ми спілкуємося?»

У наступному завданні дітям було запропоновано переказати оповідання за окремими сюжетними картинками.

Текст оповідання:

«Спілкуючись, ми обмінюємося думками та інформацією. Проте часом рідні люди перебувають на відстані. У таких випадках нам допомагають засоби зв'язку – телефон і поштові послуги. Зателефонувавши за потрібним

номером, ми можемо почути голос близької людини. А коли виникає необхідність надіслати послання чи вітальну картку, можна скористатися послугами пошти.

У минулому кореспонденцію доставляли кінним транспортом. Згодом з'явився телеграф Морзе, який дозволив передавати інформацію дротами за допомогою електрики. Інженер Белл модернізував винахід Морзе, створивши телефон.

Сьогодні повідомлення з текстовим і графічним вмістом можна відправити миттєво. Для цього використовують мобільні телефони та комп'ютерну техніку. Водночас люди досі надсилають один одному традиційні листи, вітальні картки та телеграми через поштові служби. Кореспонденція доставляється автотранспортом, залізничним або авіаційним сполученням».

Обговорення оповідання:

– За допомогою чого ми спілкуємося, коли знаходимося поруч? – А що робимо, якщо людини поруч немає? – Що відправляють поштою? – А як раніше доставляли пошту? – Що використовують люди, щоб відправити повідомлення? – А як поштовий зв'язок доставляє нам листи та привітальні листівки?

Вправа 5. Складання оповідання «Заєць і морквина»

Далі дітям потрібно було придумати оповідання-опис за серією сюжетних картин.

Обговорення серії картин:

– Кого ми бачимо на першій картинці? – Хто зображений поруч зі сніговиком? – Чому заєць не дістав морквину? – Що придумав заєць, щоб дістати морквину? – Чим відрізняється перша картинка від останньої? – Що сталося зі сніговиком? – Чому змінився настрій у зайчика?

Приклад оповідання: «Не прийшла весна. Проте сніговик зовсім не збирався розтавати. Одного дня повз нього проскакав зайчик. Він побачив, що замість носа у сніговика стирчить апетитна морквина. Зайчик почав

підстрибувати, намагаючись дістати смаколик, але сніговик виявився надто високим, а зайчик замалим, тож дістати морквину не вдалося. Тоді зайчисько побіг до хати й приніс драбину. Однак і вона не допомогла йому дотягнутися до морквини. Засмучений зайчик присів поруч зі сніговиком. Несподівано з-за хмар виглянуло сонце. Сніговик став танути, і морквина впала на землю. Радісний зайчик відразу її з'їв».

Вправа 6. Оповідання з особистого досвіду «Самі вдома»

У шостому завданні дітям за картинкою потрібно було придумати оповідання.

Обговорення картини:

– Хто зображений на картині? – Що є на картині? – Чому мама незадоволена? Який у неї настрій? – Чим займалися діти, коли мама пішла? – Чи дозволяла мама брати намисто? – Що відчули діти, коли мама повернулася?

Приклад оповідання: «Мама пішла до перукарні, щоб пофарбувати волосся. Катя зOVOю залишилися вдома без нагляду. Вони запевнили маму, що поводитимуться слухняно. Катя взяла свого улюбленого плюшевого ведмедика і почала розказувати йому казку, тоді як Вова бавився іграшковими автівками. Проте несподівано Катя помітила мамині намисто. Їй дуже захотілося з ними погратися. Вова нагадав сестрі, що мама не дозволяла їх чіпати. Катя проігнорувала застереження брата. Тоді Вова спробував зняти прикрасу з Катиної шиї. Але сестра чинила опір.

Раптом намисто порвалося, і намистинки розсипалися по підлозі. У цей момент мама повернулася додому з перукарні. Вова заховався під ковдрою, а Катя, почуваячись винною, опустила очі додолу. Діти відчували сильний сором через те, що не дотримали своєї обіцянки».

За результатами проведених вправ можна зробити висновок про поступове покращення рівня розвитку описової зв'язної мови у дітей експериментальної групи. Використання серій сюжетних картинок виявилось ефективним методом для стимулювання мовленнєвої активності та розвитку описових навичок у дітей з ЗНМ III рівня.

2.3. Оцінка динаміки зміни розвитку описового зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня

Після проведення експерименту було здійснено контрольний зріз з метою виявлення динаміки розвитку описового зв'язного мовлення у дітей шостого року життя із загальним недорозвитком мовлення третього рівня розвитку. Контрольний зріз виконано за допомогою діагностичних завдань, які описані у констатувальному етапі експерименту.

Перше діагностичне завдання передбачало розташування картинок у правильному порядку та складання розповіді за серією сюжетних ілюстрацій за методикою Т. Фотекової.

Результати показали, що 40% дітей експериментальної групи продемонстрували низький рівень розвитку описового зв'язного мовлення. Ці діти не впоралися з усіма запропонованими завданнями, оскільки вся робота здійснювалася виключно із навідними запитаннями педагога. Частина дітей самостійно розкладала картинки по порядку з допомогою педагога, проте не змогла лексично правильно пояснити логіку своїх дій.

Середній рівень розвитку було виявлено у 40% учасників дослідження. Ці діти розташували картинки у правильному порядку без допомоги педагога, однак у процесі пояснення вся робота здійснювалася із навідними запитаннями. Вони змогли придумати цікавий сюжет, але були виявлені порушення у правильності логічної послідовності. Також простежувалася стереотипність граматичного оформлення висловлювань.

Високий рівень розвитку продемонстрували 20% дітей. Ці учасники дослідження придумали цікавий сюжет і змогли правильно розташувати картинки по порядку, склали змістовну розповідь, яка була граматично правильно оформлена з адекватним використанням лексичних засобів.

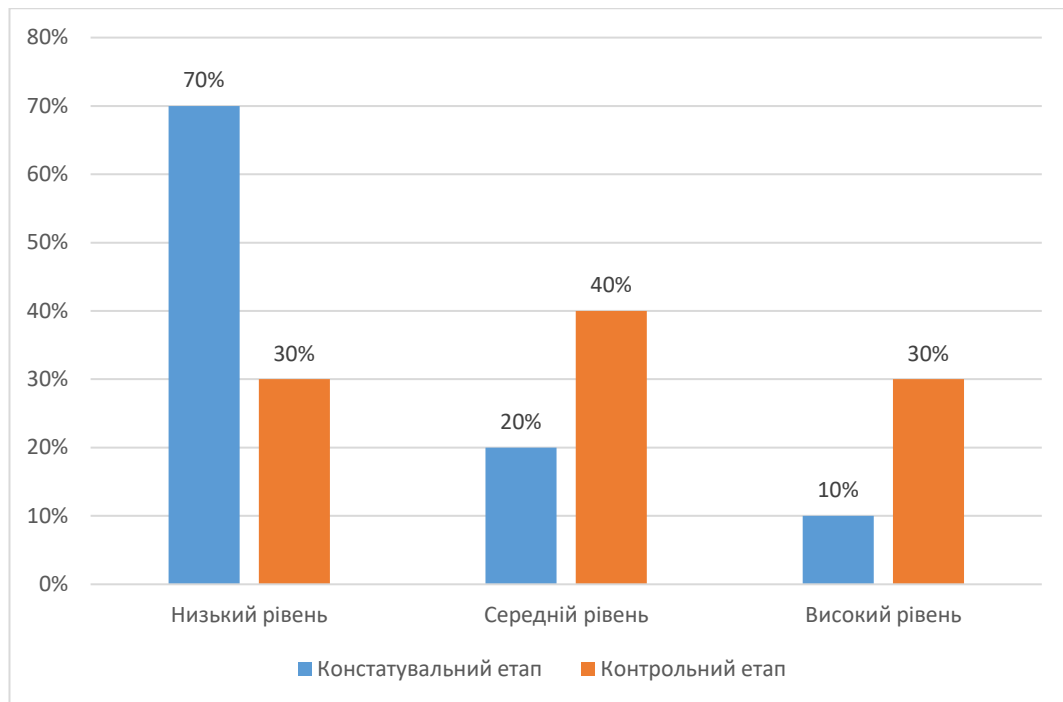

Рис. 2.7. Порівняльні результати складання розповіді за серією сюжетних картинок після проведеної корекційної роботи

Отримані результати першого діагностичного завдання засвідчили наявність значних труднощів у дітей при створенні зв'язних розповідей за серією картинок. Це обумовило необхідність перевірки здатності дітей до відтворення готового тексту, що дозволило б виявити особливості їхнього розуміння та збереження текстової інформації.

Друге діагностичне завдання полягало у переказі тексту за методикою Т. Фотекової. Аналіз отриманих результатів засвідчив, що 40% дітей експериментальної групи показали низький рівень розвитку. У цих дітей переказ тексту був неповним, відзначалися аграматизми, повтори, неправильне використання слів. Значна частина дітей не змогла самостійно виконати переказ і потребувала постійної підтримки у вигляді навідних запитань педагога.

Середній рівень розвитку продемонстрували 40% учасників дослідження. У цих дітей спостерігалися незначні відступи від теми тексту, проте основні смислові частини були відтворені. Граматичні правила загалом

дотримувалися, але мала місце стереотипність оформлення фразових конструкцій.

Високий рівень розвитку показали 20% дітей. У їхніх переказах не було відступів від теми тексту, були відтворені всі основні смислові частини. Переказ був складений без порушення лексичних і граматичних норм мови.

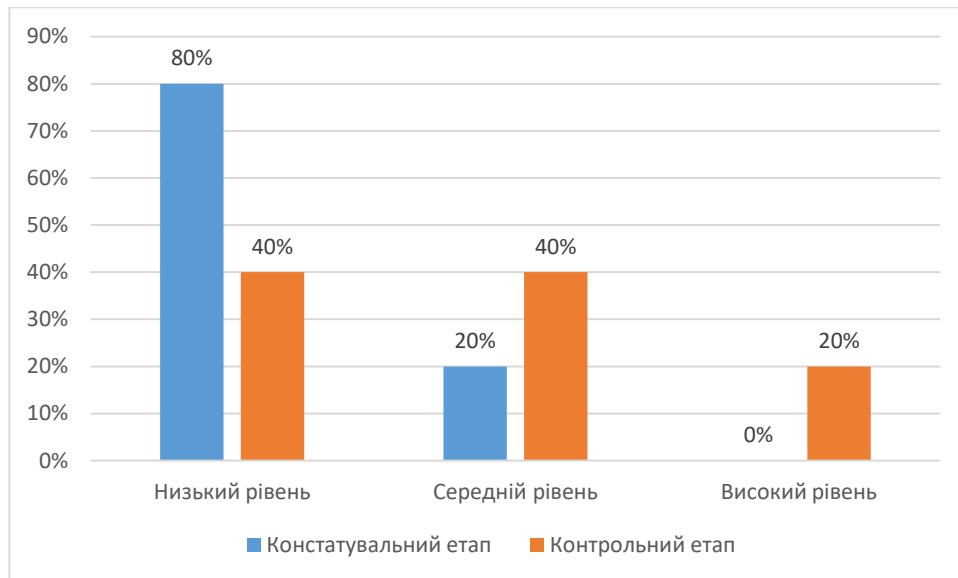

Рис. 2.8. Порівняльні результати переказу тексту після проведеної корекційної роботи

Результати другого діагностичного завдання підтвердили виявлені у першому завданні тенденції щодо розподілу дітей за рівнями розвитку зв'язного мовлення. Водночас стало очевидним, що репродуктивні види мовленнєвої діяльності викликають у дітей аналогічні труднощі, як і продуктивні. Це актуалізувало потребу в дослідженні здатності дітей до творчого доповнення текстів, що дозволило б оцінити їхні можливості у сфері конструювання власних мовленнєвих висловлювань.

Третє діагностичне завдання передбачало створення початку розповіді за методикою Н. Калініної. Результати дослідження продемонстрували суттєве покращення у виконанні цього завдання. Жоден з учасників не показав низького рівня розвитку. 50% дітей експериментальної групи продемонстрували середній рівень розвитку. Ці діти виконали завдання після

додаткових запитань, що свідчить про неповне усвідомлення теми тексту та його структурних особливостей.

Високий рівень розвитку показали 50% учасників дослідження. Ці діти змогли самостійно запропонувати власний варіант початку розповіді, що засвідчує сформованість умінь використовувати способи формально-сурядного зв'язку у мовленні.

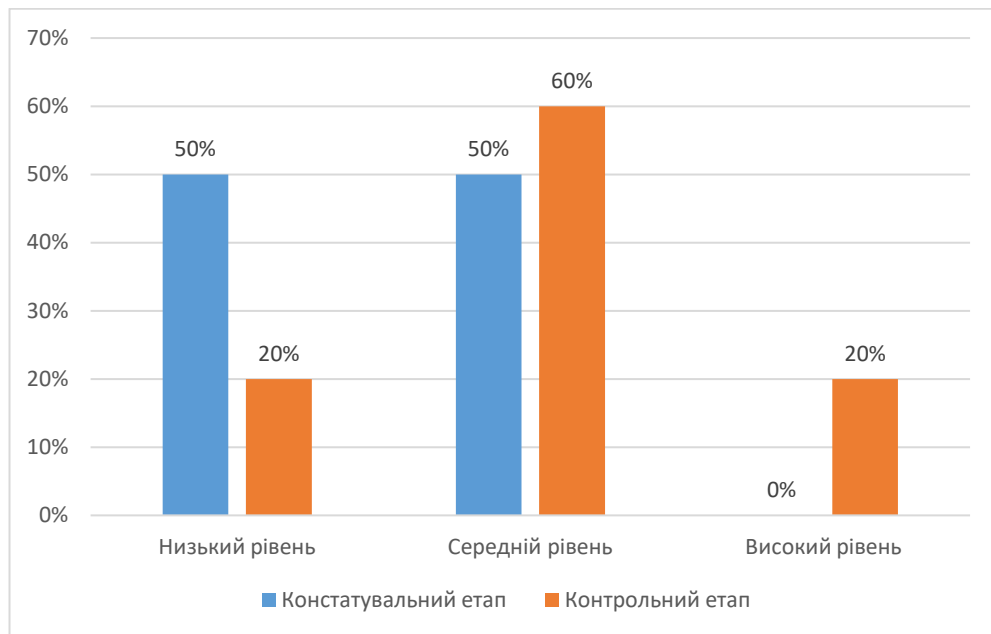

Рис. 2.9. Порівняльні результати придумування початку розповіді після проведеної корекційної роботи

Позитивна динаміка, виявлена у третьому діагностичному завданні, свідчить про те, що творче доповнення тексту виявилось більш доступним для дітей порівняно з попередніми завданнями. Це може бути пов'язано з меншими вимогами до обсягу висловлювання та можливістю використання власного досвіду. Для подальшого вивчення особливостей описового мовлення дітей важливо було оцінити їхню здатність до створення розгорнутих описових текстів.

Четверте діагностичне завдання, розповідь-опис за картинкою, полягало у складанні розповіді-опису за картинкою згідно з методикою Н. Смольнікової. Аналіз результатів показав, що лише 10% дітей експериментальної групи мають низький рівень розвитку. Ці діти не впоралися

з усіма запропонованими завданнями та потребували постійної педагогічної підтримки.

Середній рівень розвитку продемонстрували 40% учасників дослідження. У цих дітей спостерігалися труднощі в логічному побудуванні речень та складанні різних структурних частин розповіді, зокрема початку, основної частини та завершення.

Високий рівень розвитку показали 50% дітей. Ці учасники дослідження змогли самостійно скласти структурно завершену розповідь, яка містила всі необхідні композиційні елементи: початок, основну частину та логічне завершення.

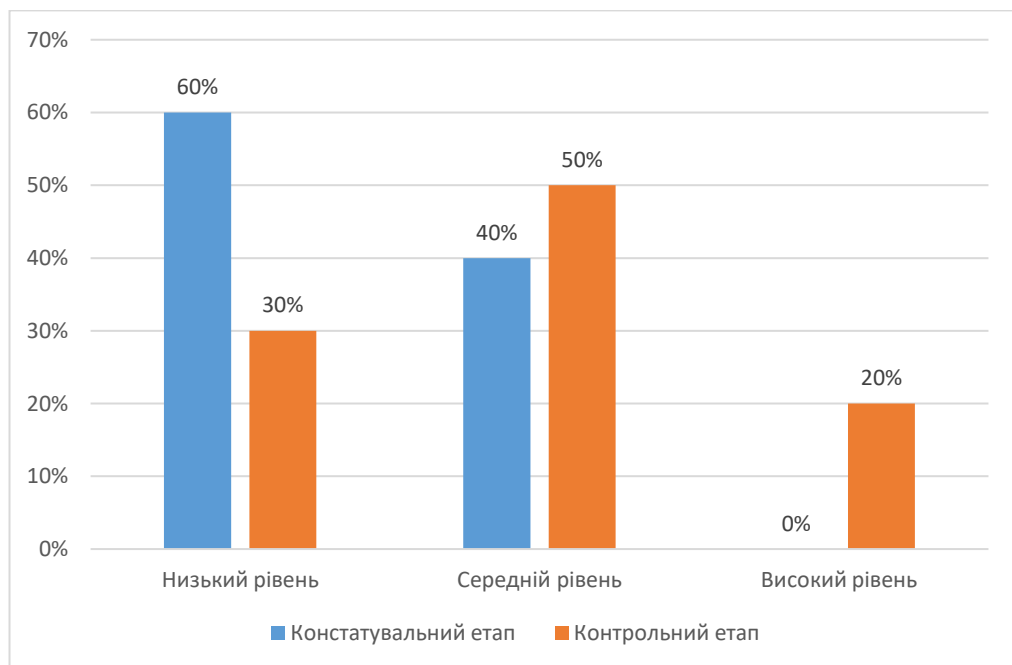

Рис. 2.10. Порівняльні результати розповіді-опису за картинкою після проведеної корекційної роботи

Результати четвертого діагностичного завдання засвідчили подальше покращення показників розвитку описового зв'язного мовлення у дітей. Зменшення кількості дітей з низьким рівнем розвитку та збільшення частки дітей з високим рівнем свідчить про ефективність проведеної корекційної роботи. Для завершення комплексного оцінювання було необхідно перевірити

здатність дітей до створення розповідей за серією сюжетних картин з більш складним змістом.

П'яте діагностичне завдання було спрямоване на оцінку сформованості у дітей умінь складати розповідь за серією сюжетних картин та встановлювати логіко-сміслові відношення між предметами.

Результати засвідчили, що 20% дітей експериментальної групи показали низький рівень розвитку. Ці діти навіть при наданні педагогічної допомоги склали висловлювання з використанням лише двох картинок, що свідчить про труднощі у встановленні логічних зв'язків між елементами сюжету.

Середній рівень розвитку продемонстрували 50% учасників дослідження. Ці діти правильно розташували три картинки та змогли скласти розповідь, проте у їхніх висловлюваннях були присутні граматичні помилки та порушення у структурному оформленні тексту.

Високий рівень розвитку показали 30% дітей. Ці учасники дослідження змогли самостійно розкласти картинки у правильній послідовності, склали логічно побудовану розповідь та граматично правильно її оформили, продемонстрували сформованість навичок створення зв'язного мовлення.

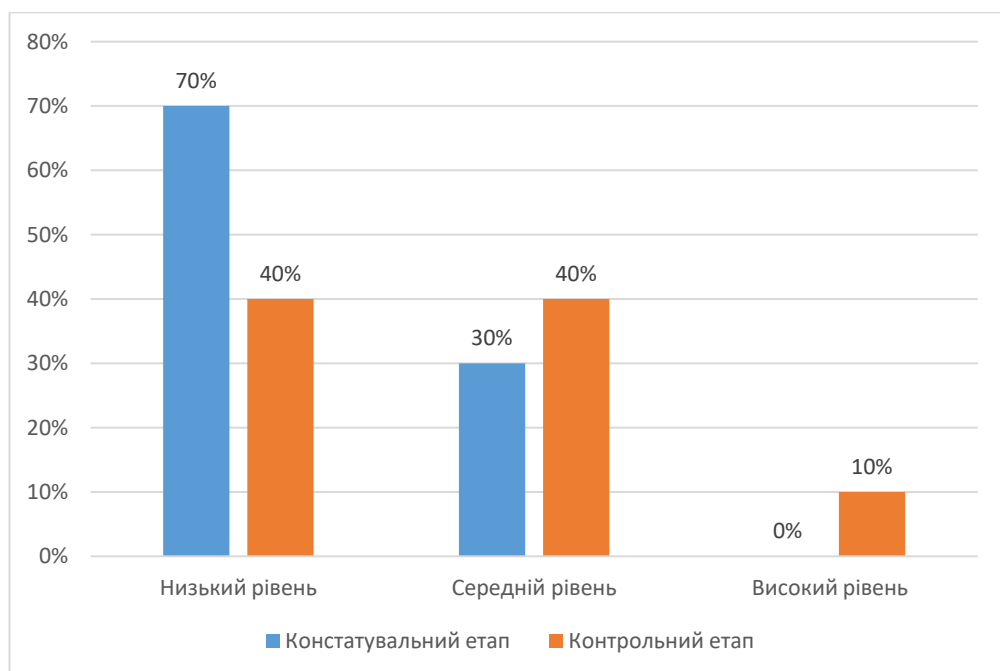

Рис. 2.11. Порівняльні результати розповіді за серією сюжетних картинок після проведеної корекційної роботи

Порівняльний аналіз результатів п'ятого діагностичного завдання з попередніми показниками свідчить про певні коливання у досягненнях дітей залежно від складності та специфіки завдання. Незважаючи на дещо нижчі показники високого рівня порівняно з четвертим завданням, загальна тенденція до покращення зберігається, що підтверджує ефективність застосованих корекційних методів у розвитку описового зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення третього рівня.

Узагальнені результати контрольного експерименту демонструють значну позитивну динаміку у розвитку описового зв'язного мовлення дітей шостого року життя із загальним недорозвитком мовлення третього рівня розвитку. Аналіз сукупних даних п'яти діагностичних завдань засвідчує, що низький рівень розвитку в експериментальній групі мають 32% дітей, що є суттєвим покращенням порівняно з початковими показниками. Ці діти демонструють стійкі труднощі у самостійному створенні зв'язних висловлювань, потребують постійної педагогічної підтримки у вигляді навідних запитань та додаткових інструкцій. У їхньому мовленні переважають аграматизми, порушення лексичних норм, фрагментарність викладу думок та труднощі у встановленні логіко-сміслових зв'язків між елементами розповіді. Середній рівень розвитку показали 46% дітей експериментальної групи, що свідчить про формування базових навичок зв'язного мовлення при збереженні певних труднощів у граматичному оформленні висловлювань та структуруванні текстової інформації. Ці діти здатні виконувати завдання з мінімальною педагогічною допомогою, демонструють розуміння змісту текстів та вміють відтворювати основні смислові компоненти, проте у їхньому мовленні спостерігається стереотипність фразових конструкцій та епізодичні порушення логічної послідовності викладу. Високий рівень розвитку описового зв'язного мовлення демонструють 22% дітей експериментальної групи, що є найбільш вагомим досягненням проведеної корекційної роботи. Ці діти самостійно створюють структурно завершені розповіді, які

характеризуються граматичною правильністю, лексичним багатством, логічною послідовністю та змістовною насиченістю. Вони успішно встановлюють причинно-наслідкові зв'язки, демонструють творчий підхід до створення власних текстів та адекватно використовують різноманітні мовленнєві засоби для досягнення комунікативної мети.

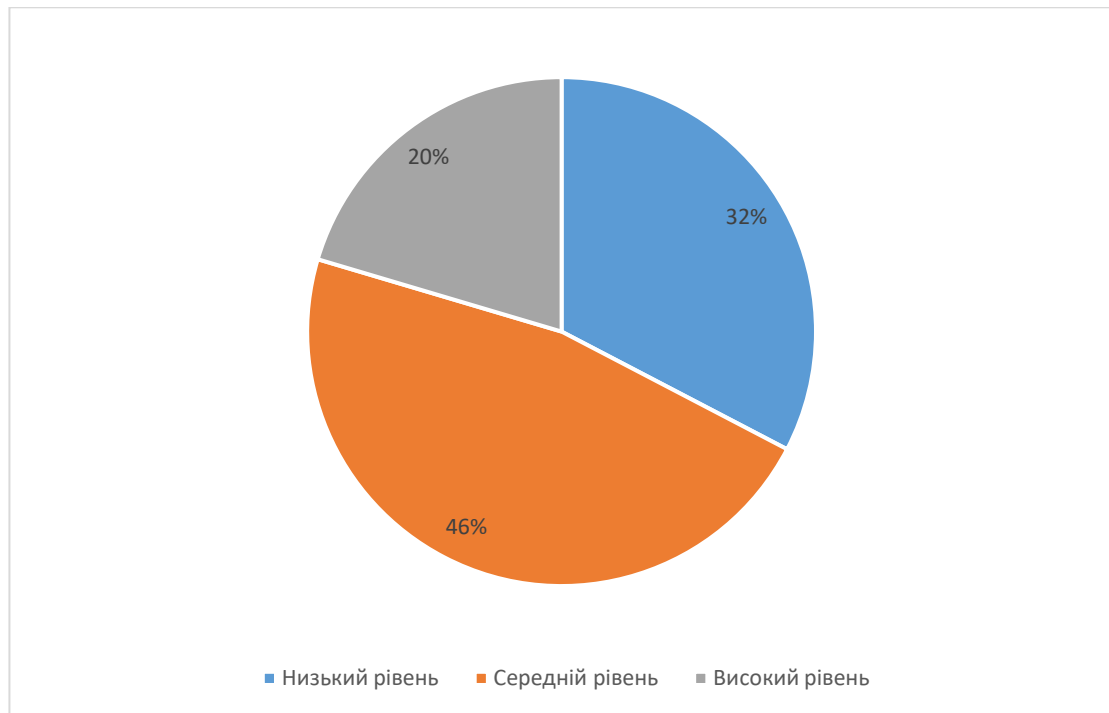

Рис. 2.12. Узагальнені результати контрольного етапу

Результати контрольного етапу експерименту засвідчили суттєві якісні та кількісні зміни у розвитку описової зв'язної мови дітей експериментальної групи. Узагальнені результати показали кардинальне покращення показників: низький рівень розвитку виявили лише 32% дітей, що становить зменшення на 34% порівняно з констатувальним етапом. Середній рівень розвитку продемонстрували 46% дітей, що свідчить про збільшення цієї категорії на 14%. Найбільш вражаючими є зміни у групі дітей з високим рівнем розвитку описового зв'язного мовлення: їх кількість зросла з 2% до 20%. Така динаміка вказує на ефективність проведеної корекційно-розвиткової роботи про можливість значного покращення стану описової зв'язної мови у дітей з ЗНМ III рівня за умови цілеспрямованого педагогічного впливу.

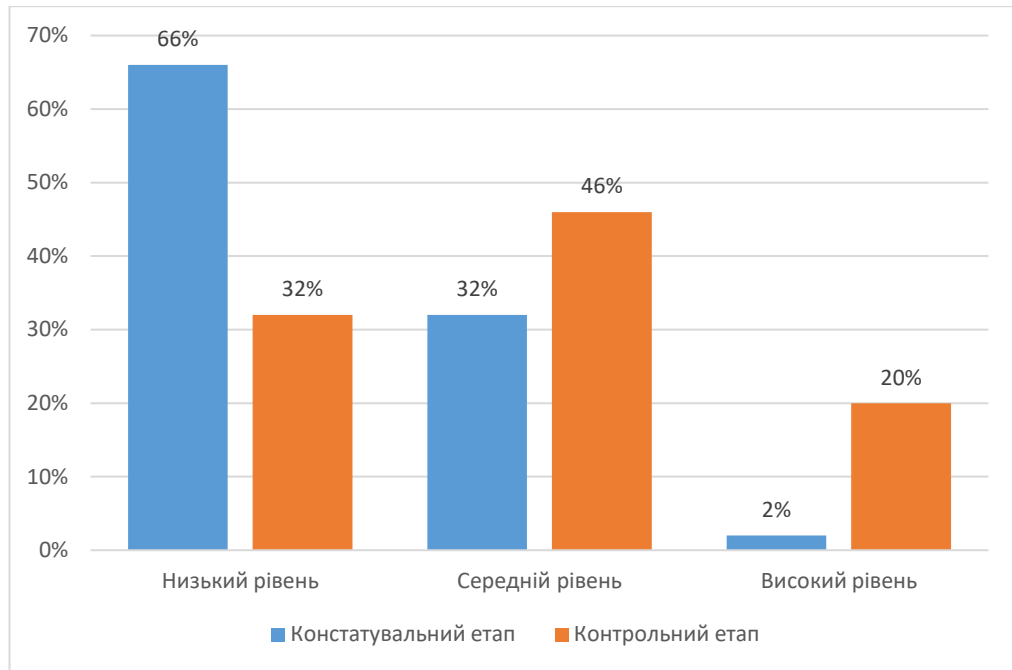

Рис. 2.13. Порівняння узагальнених результатів констатувального та контрольного етапу

Порівняльний аналіз свідчить про принципову зміну структури групи: якщо на констатувальному етапі домінували діти з низьким рівнем розвитку, то на контрольному етапі переважають діти із середнім рівнем, що засвідчує загальне підвищення мовленнєвої компетентності досліджуваних дошкільників та їх готовності до подальшого навчання.

Отримані дані показують, що в ході роботи були ефективно розроблені та апробовані серії сюжетних картинок, спрямованих на розвиток описового зв'язного мовлення у дітей шостого року життя із загальним недорозвитком мовлення III рівня.

Висновок до розділу 2

Проведене експериментальне дослідження розвитку описового зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня за допомогою серії сюжетних картинок дозволило отримати важливі науково-практичні результати та підтвердити ефективність запропонованого підходу.

На констатувальному етапі експерименту було розроблено комплексну діагностичну систему, яка включала п'ять діагностичних завдань для оцінки ключових компонентів описового зв'язного мовлення: змістовності відповіді, звукового оформлення, різноманітності видів зв'язків між реченнями, композиції відповіді та граматично правильної побудови речень. Встановлена трирівнева система оцінювання (високий, середній, низький рівні) з чіткими критеріями забезпечила об'єктивність діагностичного процесу.

Результати констатувального етапу виявили значні труднощі у розвитку описового зв'язного мовлення досліджуваних дітей: 66% дошкільників демонстрували низький рівень розвитку, 32% – середній рівень, і лише 2% – високий рівень. Найбільші труднощі спостерігалися при виконанні завдань на переказ тексту та розповідь за серією сюжетних картинок, що свідчило про порушення процесів розуміння, запам'ятовування та відтворення мовленнєвого матеріалу.

На формувальному етапі експерименту було розроблено та апробовано серію спеціальних вправ з використанням сюжетних картинок, спрямованих на розвиток описового зв'язного мовлення. Програма включала шість основних типів завдань: переказ оповідань, складання оповідань за картинками, розповіді з особистого досвіду, переказ за окремими сюжетними картинками, складання оповідань-описів та творчі завдання. Кожна вправа супроводжувалася детальною бесідою та поступовим ускладненням завдань.

Контрольний етап експерименту засвідчив суттєву позитивну динаміку у розвитку описового зв'язного мовлення дітей експериментальної групи. Кількість дітей з низьким рівнем розвитку зменшилася з 66% до 32%, з середнім рівнем збільшилася з 32% до 46%, а з високим рівнем зросла з 2% до 22%. Така динаміка підтверджує ефективність розробленої методики та доцільність використання серій сюжетних картинок у корекційно-розвивальній роботі.

Аналіз результатів дослідження дозволив встановити, що використання серій сюжетних картинок сприяє:

- розвитку логічного мислення та здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- формуванню навичок послідовного викладу думок;
- збагаченню активного словникового запасу;
- покращенню граматичного оформлення висловлювань;
- розвитку творчих здібностей та самостійності у створенні розповідей;
- підвищенню мотивації до мовленнєвої діяльності.

Отримані результати підтверджують, що розвиток описової зв'язної мови у дітей шостого року життя із загальним недорозвитком мовлення III рівня буде ефективним за умови використання спеціально розроблених серій сюжетних картинок, які враховують особливості мовленнєвого розвитку даного контингенту дітей.

Проведене дослідження має важливе теоретичне та практичне значення для подальшого розвитку методики корекційної роботи з дітьми, які мають порушення мовленнєвого розвитку, та може бути використане в практичній діяльності логопедів, дефектологів та вихователів дошкільних навчальних закладів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження присвячене актуальній проблемі розвитку описового зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня засобом сюжетних картинок. Актуальність обраної теми зумовлена значними труднощами, які відчувають діти з недорозвитком мовлення при формуванні навичок зв'язного висловлювання, що створює перешкоди для успішної підготовки до навчання в школі та повноцінної соціалізації.

Теоретичний аналіз наукової літератури засвідчив, що загальне недорозвинення мовлення являє собою складну психолого-педагогічну проблему, яка характеризується порушенням формування всіх компонентів мовленнєвої системи у дітей з нормальним слухом і первинно збереженим інтелектом. Третій рівень загального недорозвинення мовлення відрізняється відносно розвиненим повсякденним мовленням при збереженні специфічних порушень у різних компонентах мовленнєвої системи. Встановлено, що порушення описового зв'язного мовлення у дітей із ЗНМ III рівня мають комплексний характер і зачіпають операції внутрішнього програмування висловлювання, планування змісту опису та відбору мовних засобів.

Експериментальне дослідження, проведене на базі Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №65 Криворізької міської ради з дітьми 6-7 років із ЗНМ III рівня, підтвердило теоретичні положення щодо специфіки порушень описового зв'язного мовлення у дітей досліджуваної категорії. Розроблена комплексна діагностична система, яка включала п'ять діагностичних завдань для оцінки ключових компонентів описового зв'язного мовлення, дозволила об'єктивно оцінити рівень розвитку досліджуваних навичок. Результати констатувального етапу виявили значні труднощі у розвитку описового зв'язного мовлення досліджуваних дітей: 66% дошкільників демонстрували низький рівень розвитку, 32% – середній рівень, і лише 2% – високий рівень, що підтвердило необхідність спеціальної корекційно-розвиткової роботи.

На основі виявлених особливостей було розроблено та апробовано систему логопедичної роботи з використанням серій сюжетних картинок, яка включала шість основних типів завдань: переказ оповідань, складання оповідань за картинками, розповіді з особистого досвіду, переказ за окремими сюжетними картинками, складання оповідань-описів та творчі завдання. Кожна вправа супроводжувалася детальною бесідою та поступовим ускладненням завдань відповідно до індивідуальних можливостей дітей.

Ефективність розробленої методики підтверджена результатами контрольного етапу експерименту, який засвідчив суттєву позитивну динаміку у розвитку описового зв'язного мовлення дітей експериментальної групи. Кількість дітей з низьким рівнем розвитку зменшилася з 66% до 32%, що свідчить про значне покращення у дітей навичок спілкування, здатності встановлювати контакт з педагогом та однолітками, підвищення мовленнєвої активності. Кількість дітей з середнім рівнем збільшилася з 32% до 46%, що вказує на покращення якості описових розповідей, зменшення кількості помилок та пауз у мовленні, розширення лексичного словникового запасу, здатність до складання більш складних речень. Найбільш вражаючим результатом стало зростання кількості дітей з високим рівнем розвитку з 2% до 22%, що характеризується активністю у спілкуванні, зрозумілим та послідовним вираженням думок, використанням образної мови, правильним поясненням значення серій сюжетних картинок, сформованою зв'язністю описової розповіді, використанням синонімів та антонімів, здатністю змінювати темп мовлення та регулювати силу голосу. Використання серій сюжетних картинок сприяло розвитку логічного мислення та здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, формуванню навичок послідовного викладу думок, збагаченню активного словникового запасу, покращенню граматичного оформлення висловлювань, розвитку творчих здібностей та самостійності у створенні розповідей, підвищенню мотивації до мовленнєвої діяльності.

Дослідження підтвердило, що розвиток описового зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня буде ефективним за умови використання спеціально розроблених серій сюжетних картинок, які враховують особливості мовленнєвого розвитку даного контингенту дітей. Систематичне використання сюжетних картинок у корекційно-розвивальній роботі дозволяє поступово формувати у дітей навички створення розгорнутих, логічно послідовних описових висловлювань.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання розробленої системи логопедичної роботи педагогами дошкільних навчальних закладів у роботі з дітьми, які мають порушення мовленнєвого розвитку. Запропонована методика може бути впроваджена в практику корекційно-розвиткової роботи спеціальних та інклюзивних груп дошкільних навчальних закладів, а також використана в системі підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Результати дослідження відкривають перспективи для подальших наукових розвідок у напрямку розробки комплексних методик корекційної роботи з різними категоріями дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку, а також створення спеціальних дидактичних матеріалів та посібників для фахівців, які працюють у галузі корекційної педагогіки та логопедії.